

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р *Светослав Светозаров Риболов*

на дисертацията на *Атанас Николов Атанасов*, докторант редовна форма на обучение в Катедра „Историческо и систематическо богословие“ на Богословския факултет при СУ „Св. Климент Охридски“ на тема:

„Философските глави от Извор на знанието в богословието на св. Йоан Дамаскин“

за получаване на ОНС „доктор“ по научната специалност „Теология“ в професионално направление 2.4. „Религия и теология (Християнска философия)“, в научна област 2. „Хуманитарни науки“ от научно жури на СУ „Св. Климент Охридски“.

Тази рецензия е написана и представена на основание заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ РД 38-61/25.01.2017 г., както и на решение на научното жури по процедурата (протокол №1/02.02.2017 г.).

1. Данни за процедурата

В резултат на спечелен конкурс, със заповед на Ректора № РД 20-59/15.01.2013 г. Атанас Атанасов е зачислен на редовна докторантура по специалност – Теология (Християнска философия) към катедра Систематическо и историческо богословие при Богословски факултет, считано от 15.01.2013 г. до 15.01.2017 г. В определения срок докторантът добросъвестно изпълнява своите задължения, заложили в индивидуалния му план и предава дисертацията в. Предварителното обсъждане в катедрата е проведено на 13.01.2017 г. На това заседание (Протокол № 5) първичното звено констатира спазване на законовите изисквания по процедурата и достатъчната степен на готовност на дисертационния текст за защита. Решението на катедрата е потвърдено от ФС на БогФ при СУ „Св. Климент Охридски“ на 19.01.2017 г. (Протокол № 5) и с Ректорска заповед № РД 10-102/17.01.2017 г. докторантът е отчислен с право на защита. Съответно със заповед на Ректора на РД 38-61/25.01.2017 г. е определен съставът на научното жури и е определен срок за защитата – до 26.05.2017 г. На първото си заседание журито (02.02.2017 г.) решава, че процедурата е организирана при спазване на изискванията на закона. След проведени разисквания, за председател е избран доц. д-р Светослав Риболов, а за рецензенти доц. д-р Светослав Риболов и проф. д-рфн Нина Димитрова. На останалите членове (проф. д-р Иван Христов, проф. д-р Ели Василева-Сярова, доц. д-р Мариян Стоядинов) е възложено да изготвят писмени становища. Като срок за предаване на рецензии и становища е определен 19.04.2017 г., а като дата за второ заседание и публична защита – 19.05.2017 г. Всички срокове са спазени.

2. Данни за докторанта

Г-н Атанас Николов Атанасов е роден на 30.12.1968 г. в гр. Лом. От приложените документи се вижда, че той е завършил висшето си образование в бакалавърска-магистърска степен по специалност „Теология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ през периода 1990-1996 г. Работил е в сферата на средното образование като учител, в книгоразпространението като собственик на книжарница и като секретар на ректора на СДС „Йоан Рилски“. Към днешна дата докторантът има общо четири публикации във връзка с дисертацията си – цялостен превод от старогръцки на български език на Първи том от трилогията на св. Йоан Дамаскин „Извор на знанието“, както и три статии (по настоящем под печат в сп. Богословска мисъл).

3. Данни за дисертацията и автореферата

Представеното за рецензиране научно изследване **„Философските глави от Извор на знанието в богословието на св. Йоан Дамаскин“** съдържа общо 258 стандартни страници. То се състои от Предговор, Списък със съкращенията, Увод: „Философски глави от Извор на знанието в богословието на св. Йоан Дамаскин“, Първа глава: „Предварителни въпроси“, Втора глава: „Философски глави – поглед към структурата на съчинението“, Трета глава: „Диалектически методи“, Четвърта глава: „Система на богословието“, Заключение, Приложение, изведени тези, Библиография.

В предговора авторът споделя мотивите и личния си интерес към тематиката на дисертационното съчинение.

Уводната част е специфично организирана, като по особен начин в нея се преплита историята на изследванията с поставяне на целта, задачите, методологията на изследването. Като цяло трудно може да се каже, че уводът е подреден по утвърдения за БогФ на СУ модел, но пък показва прекрасната научна осведоменост на дисертанта. Очевидно той е проявил известна фантазия и иновативност в организирането на материала, отклонявайки се от утвърдения модел. Като строга забележка към тази част бих направил най-вече липсата на критично осмисляне на гръцките изследвания върху св. Йоан Дамаскин и по-точно тези, посветени на неговата тематика. Въпреки че авторът е посочил две важни и съвременни съчинения от гръцки изследователи в историята на изследванията и очевидно ги е ползвал донякъде, едно дълбинно рефлектиране върху съчинението на Йоанис Плексидас, третиращо понятието „лице“ в мисълта на Дамаскин, щеше само да подкрепи и обогати тезата на г-н Атанасов. Също така, в тази част някои от цитираните съчинения, са оставени без конкретно цитирани страници, което не е коректно.

Първа глава: „Предварителни въпроси“ разглежда контекста на Йоановото творчество, житието му, неговото творчество, влиянията, упражнявани върху него. В тази част г-н Атанасов е бил максимално подробен и обективен в изследването на житието на Дамаскин; опитал се е да направи и един широк обзор на историческия и идеен контекст, но определено познанията му по история на Близкия Изток в епохата се ограничават до не особено широк кръг литература. Разбира се, такъв тип текстове изискват огромни усилия и време, с което г-н Атанасов явно не е разполагал. Също така, тук той пропуска важни елементи от историята на региона като промени в климата, кризисни периоди от обективен характер, затова винаги се опитва да обясни явленията в църковната книжнина със субективни-човешки фактори. Особено оригинално твърдение на г-н Атанасов, което може да се сметне за принос, е това, че Дамаскиновият опит за систематизиране е плод от полемика с исляма.

Втора глава: „Философски глави – поглед върху структурата на съчинението“ представлява тест, който навлиза в същинската тематика на работата на г-н Атанасов. Тук той изцяло е проявил систематизаторския си талант и благодарение на работата с оригиналния текст на съчинението, е дал една съвсем професионална и ясна изследователска визия, навлизаща в детайли на съчинението, които иначе остават скрити за обикновения читател. В тази част Атанасов е бил максимално оригинален, което се вижда от пръв поглед, тъй като съчиненията, изследващи този аспект на Дамаскиновото съчинение, са изключително оскъдни. Критичният подход към християнската рецепция на философските понятия в съчинението на Дамаскин задава специфичния характер на работата.

Глава трета: „Диалектически методи“ е част, в която г-н Атанасов установява убедително значението на съчинението „Философски глави“ за богословския метод на св. Йоан Дамаскин. Авторът доказва, че Дамаскин наистина подхожда логически и донякъде систематично към базовите догматически начала на Църквата. Това съчинение тук наистина придобива характер на богословска пропедевтика. Тук Дамаскин изпъква като мислител, който макар и компилатор и ползващ се от предходните авторитети на по-ранни отци, все пак изяснява спекулативно техния метод, приближавайки се до научния подход. Така, според, Атанасов Дамаскин се намира в преходна позиция между древното свободно богословстване и научната методология. Въпреки това тази систематика си остава външна, а не иманентна, както авторът твърди.

Последната **Четвърта глава: „Система на богословието“** представлява може би най-оригиналната част от съчинението, в което авторът балансира между твърдението си, че Дамаскин върви към систематизация, нужна за всяко научно познание, и липсата на

иманентна система на богословието му. Тук виждаме на дело как функционира богословската методология на палестинския монах. Онова, което не може да се премълчи в нея, е творческото усвояване на философското наследство на аристотелианската традиция, което дава средствата, оръдията на научното изложение на истините на вярата.

Заключението, което се налага, представя Дамаскин като непоследователно усвояващ наличните в неговата богословска мисъл метафизични предпоставки. Неговият подход е предимно формално-логически, така че опитът му да постигне някаква систематизация на учението не може да се смята за завършен. Все пак, не може да се пропусне фактът, че неговият интерес е богословски, а не чисто философски, така че систематизирането за него не е самоцел.

Приложенията могат да се оценят като полезни и уместни.

Списъкът с използватие публикации при изследването показва високата осведоменост на автора и обективния му подход към темата. Нека пак отбележа, че по-активното използване на две от гръцките гръцки изследвания, посочени тук, щеше само да подпомогне тезата му.

4. Публикации по темата

Приложените публикации под печат и издадения превод с коментари имат оригинален характер и допълват картината на неговото изследване.

5. Академични качества на дисертационния труд

Съгласно действащия закон за научните степени, научната степен „доктор“ представлява образователна и научна степен. Това, което дисертантът е показал в настоящото съчинение, го представя като дисциплиниран и задълбочен изследовател. Работата му с изворите е предоставила отлични възможности за сериозно и оригинално съчинение. Още веднъж пред нас изниква ефективността от заниманията с класически езици за успеха на докторантите. Оригинаността на съчинението е несъмнена и показва отлична координираност с проектната визия на научния ръководител проф. д-р Иван Христов. Съдържанието на труда отговаря на посоченото в автореферата, а посочените приноси отговарят на истината.

6. Критики

А. Формални: авторът показва известни пропуски в правописа, по въпроси на пълния член и поставянето на запетаи. Онова, което прави впечатление също, е употребата на преизказни изречения и минали времена, което не подпомага четенето на иначе

комплексния текст на съчинението. Една важна забележка към автора е свързана с въвеждането на косвен въпрос със запетая, което е характерно за руския и други езици, но не и за българския. При публикуване на труда задължително трябва да се направи езикова редакция, тъй като стилът на автора е тромав и тежък за четене.

Б. Съдържателни. Онова което липсва при идентифицирането на съчиненията на св. Йоан Дамаскин, е отбелязването им по каталога на Марсел Ришар – *Clavis Patrum Graecorum*. Тази идентификация е нужна, за да се избегнат двоуменията относно автентичността на редица съчинения – факт, който авторът е отчел и е ползвал друга литература по въпроса. Все пак за едно богословско и най-вече базирано на извори съчинение този каталог е задължителен. Също така, липсва и опит за хронологизиране на творчеството на Дамаскин. Съзнавам, че това е неимоверно трудна задача, тъй като за самия живот на отеца няма точна хронология, но все пак се предполага кои са ранните и кои късните му съчинения. Онова, което обаче не приемам в съчинението, е натрапващото се твърдение, че от ранната църква се наблюдава развитие на богословската наука, неминуемо водещо към систематизация. Като пример виждаме Ориген с неговото съчинение „За началата“, в което темата за тайнствата почти липсва. Това е обяснено с недостатъчно развитие на богословската наука. Всъщност, авторът дълбоко греша, тъй като „За началата“ представлява компендиум лекции, четени от Ориген през открита публика, не само християнска, и е твърде вероятно въпросът за тайнствата просто да е оставен за въртешна употреба – така, както правят християнските апологети още по-рано. Що се отнася до последната точка от първата глава: „Характер на византийското богословие и византийската философия“ г-н Атанасов е възпроизвел безкритично твърдения на немски учени от XIX в., които също промоцират идеята за еволюиране на богословската наука и деградиране на творческия потенциал във Византия – твърдение, което отдавна в науката е преосмислено. Поне в православния свят.

7. Заключение

Имайки предвид съответствието на дисертационния труд на г-н Атанас Николов Атанасов на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, както и спазването на всички процедури свързани с подготовката на докторанта и придвижването на труда за защита, препоръчвам почитаемото научно жури да му присъди научната степен „доктор“.

София

16.04.2017

(доц. д-р Светослав Риболов)